

С. С. Батуріна

ОБРАЗ «ІНШОГО»: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В РОСІЙСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ

У статті розглядається дидактична література Російської Федерації періоду 1990-х – 2015 рр. – переважно шкільні, а також вузівські підручники з історії. Зокрема, проаналізовано презентацію української історії в підручниках, охарактеризовано основні тенденції та стереотипи висвітлення української минушини. З'ясовано, що історія України в дидактичній літературі Російської Федерації не виступає самостійним елементом. Вона не включена в контекст світового чи європейського історичного процесу, а розглядається майже виключно як складова російської історії.

Ключові слова: підручник, Російська Федерація, історія України, історична дидактика.

Підручники з історії є важливим компонентом формування суспільної свідомості. Разом з тим вони є її відображенням. За ступенем впливу на суспільство підручники, звичайно, поступаються мас-медіа. Втім, ідеї та інформація, закладені в них, є надзвичайно важливими, адже саме шкільна освіта має значний вплив на формування світогляду й переконань людини. Це значною мірою стосується й формування уявлень про «інших» – представників іноетнічних груп усередині суспільства, іноземців або іншої держави в цілому.

Україна мала непросту історію взаємин із своїми сусідами, періоди спільного минулого – перебування в єдиних державних кордонах. Це минуле так чи інакше інтерпретується в національних історіографіях, а оцінки й трактування переходять у підручники. Образ України, сконструйований у них, має відчутний вплив на формування ставлення до всього українського мешканцями цих

країн. Відтак, аналіз такої рецепції, окрім суто наукового інтересу в контексті дослідження образу «іншого», допомагає краще зрозуміти специфіку міжнаціональних взаємин, прослідкувати витоки міфів і стереотипів у цій сфері задля кращого їх подолання.

Значною мірою це стосується й російсько-українських відносин і формування образу України в російському інформаційному просторі, який охоплює в тому числі й сферу історичної дидактики. Означена проблема вже досліджувалася в рамках відповідного проекту Інституту історії України НАН України [26]. Втім, учасники його реалізації не ставили за мету схарактеризувати саме матеріал підручників, не обмежувалися власне ним, а зосередилися на ширших проблемах історичної політики в Російській Федерації.

Перед тим, як перейти до аналізу підручників, варто згадати про саму систему шкільної історичної освіти в Росії. До 1993 року в цій країні існувала лінійна система викладання історії в школах, тобто матеріал від молодших до старших класів подавався по висхідній лінії від найдавніших часів до сучасності (подібна система функціонує нині й в Україні). Згодом у школах Росії та в інших колишніх радянських республіках, зокрема в Латвії й Литві, у викладанні історії був здійснений перехід на концентричну систему. Вона передбачає вивчення всього курсу історії до 8–9 класу, а в 10–11 класах викладання історії знову починається від найдавніших часів до сучасності, але вже на іншій методологічній основі [34; 22–24].

Сюжети, в яких так чи інакше висвітлюються події української історії, представлені в курсі «Отечественная история». В рамках роботи над даною публікацією проаналізовано понад сто п'ятдесят шкільних та вузівських підручників з історії, опублікованих впродовж 1993–2016 рр. Нижня хронологічна межа визначена переходом на концентричну систему викладання шкільної історії, верхня відповідає появі підручників «Єдиного історико-культурного стандарту». Цей масив охоплює переважну більшість дидактичної літератури, що використовується в школах, а також найбільш популярні підручники для внз, які неодноразово перевидавалися. Матеріал, викладений в них, охоплює період від найдавніших часів до поч. ХХІ ст. У близько 80 % підручників присутні сюжети з української історії, у решті, які охоплюють період ХІХ – початок

XX ст., вони відсутні. У даному випадку вузівські й шкільні підручники окремо не розглядаються. Інформація, яка міститься в них, на загал тотожна і різниться лише стилем викладу та детальністю.

Варто відзначити, що існують ряд вузлових моментів, якими обмежено репрезентацію української історії в російських підручниках: 1) найдавніші часи та Київська Русь; 2) Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького; 3) період Руїни; 4) Північна війна. Полтавська битва. Мазепа; 5) революційні події 1917–1920-х рр.; 6) голод 1932–1933 рр.; 7) події II Світової війни. Якщо розмістити ці блоки за ступенем детальності їхнього висвітлення, отримаємо наступний перелік: 1) Визвольна війна під проводом Б. Хмельницького; 2) Північна війна. Полтавська битва. Мазепа; 3) найдавніші часи (йдеться про «до київський» період на українських теренах); Київська Русь, Галицько-Волинська держава); 4) період Руїни; 5) голод 1932–1933 рр.; 6) революційні події 1917–1920-х рр.; 7) події II Світової війни.

Проаналізуємо тепер означені сюжети, залучивши хронологічний принцип. У багатьох російських підручниках при висвітленні вітчизняної історії не робиться територіального розмежування між українською та російською історією. Відтак, історія грецьких міст-держав Північного Причорномор'я, а також історія протодержавних формувань скіфів, сарматів розглядається в рамках російської історії і трактується відповідно. Теж саме стосується Трипільської культури [24], а також подій раннього Середньовіччя на українських теренах: готи, гуни, черняхівська культура [7; 22].

В окремих підручниках при описанні додержавного періоду вказуються території виключно сучасної Росії. Йдеться, наприклад, про найдавніших людей, мапи їхніх стоянок із накладанням на сучасну російську територію без жодних загадок про українські терени. Втім, коли мова йде про початки державного життя, територія України стає ареною російської історії [23, с. 9–10, 19–20; 29, с. 11, 19]. Варто відзначити, що окремі автори, коли йдеться про державне життя народів в Північному Причорномор'ї в античну добу як складову російської історії, пишуть так: «народи і держави на території Східної Європи» чи «Євразійського континенту» [13, с. 15–17], або ж оминають взагалі цей період історії, починаючи

російське минуле з розселення слов'ян, гадаючи про найближчих сусідів – фінно-угрів та хазар [34; 37; 42].

При описанні ранньої історії слов'ян, Київської Русі та державних утворень, що постали після її розпаду, Україна як суб'єкт історичного процесу відсутня. Навіть коли мова йде про історію Галицько-Волинського князівства, ніде немає згадок про розміщення його на теренах сучасної України. У більшості підручників, які було проаналізовано, цей період трактується без оціночних суджень. Лише в одному виданні зазначено про недопустимість трактування давньоруської спадщини в національному чи націоналістичному контексті, звичайно, маючи при цьому на увазі українських істориків та політиків [10, с. 232]. В окремих текстах прочитується спроба провести різницю між південними і північними князівствами Русі. Відтак на півночі вже в XIII ст. поступово встановлювалася сильна князівська влада, а південь страждав від перманентних міжусобиць та боярського свавілля [10, с. 237]. Зазначається, що ця різниця особливо проявилася після монгольської навали, коли «жителі південної Русі кидали свої домівки і цілими поселеннями йшли на північ». І, відповідно, саме на півночі «збереглися сили для боротьби з Ордою за об'єднання руської землі» [38, с. 32], оскільки сама думка про єдину східнослов'янську державу ніколи не зникла з народної пам'яті, і для її відновлення потрібні були лише умови й лідери [40, с. 115].

Наступний тематичний блок з української історії, який найбільш повно презентований у дидактичній літературі, стосується подій Визвольної війни (1648–1657 рр.). Аналіз підручників дозволяє стверджувати, що інтерпретація в них означених подій в цілому мало чим відрізняється від системи поглядів, вироблених в рамках радянської історіографії. Йдеться про домінування в дискурсі підручників термінів «возз'єднання», «віковічні прагнення», «потрійний гніт». Водночас, натрапляємо й на вживання альтернативних означень: «приєднання Лівобережної України» [28, с. 146], або ж «українська автономія», «фактично незалежна держава», «російський протекторат».

Події війни висвітлені в контексті зовнішньополітичної активності Московської держави. Для кращого розуміння учнями ма-

теріалу часом робиться короткий екскурс у передісторію подій Хмельниччини, ранню історію козацтва. Так, про існування козацтва на території України згадується на тих сторінках, де йдеться про XVI століття, але лише в загальному контексті історії козацьких формувань на окраїнах Московської держави – донських, терекських, яїцьких, сибірських козаків [11, с. 7].

У більшості проаналізованих текстів хід війни також подано доволі докладно із зазначенням основних битв, їх наслідків. Також подається доволі докладна характеристика подій після смерті Хмельницького. Особливо це стосується підручників 2016 р., затверджених по програмі «Єдиний історико-культурний стандарт». Переяславська рада, як один із ключових пунктів подій Визвольної війни, дістала різну оцінку в авторів (особливо при характеристиці правового статусу досягнутих домовленостей). Так, в деяких підручниках, Хмельницький називається «гетман українського господарства», зазначається, що держава, яка була ним створена, справила потужний вплив на Московське царство, зокрема, таким чином відбувався трансфер європейських ідей та мистецтва [10, с. 132]. Автономія України означала також відсутність на її території кріпосного права, яке було тут запроваджене лише наприкінці XVIII ст. [39, с. 57]. Втім, у переважній більшості підручників зазначені вище тези не згадуються, натомість наголошується на особливо м'яких формах підданства [41, с. 284], збереженні автономних прав, сам правовий статус рішень переяславських домовленостей визначено як приєднання чи «входження до складу» [3, с. 72].

У процесі репрезентації образу української історії фіксується своєрідна схема «вірність-зрада». Згідно неї усі історичні діячі, які були лояльні до російського правління – позитивні персонажі, всі інші – зрадники, з відповідними характеристиками. Так, наприклад, Хмельницький – відважний, вмілий воїн і майстерний дипломат [30, с. 63–64], а політика Виговського характеризується як «прямо протилежна своєму попереднику» [33, с. 52]. Усі гетьмани після Хмельницького виявилися зрадниками, окрім, хіба, Самойловича [35, с. 20–21]. Старшинська верхівка й гетьмани хотіли повернення анархічних польських порядків, однак їхні плани зазнали поразки,

бо їм на заваді, як завжди, постали широкі маси, які послідовно виступали за тісний союз з Росією [35, с. 21]. Втім, існують спроби пояснити події пост-хмельницької історії Гетьманщини (періоду Руїни) не лише в межах категорій «вірність-зрада», але й через усвідомлення різниці українських і російських політичних традицій. Як зазначив один із авторів, нащадки Хмельницького, які звикли до «золотих вольностей» Речі Посполитої, змінювали політичний курс, відчувши «тяжкість московського самодержавства» [1, с. 144]. Ця різниця в політичних традиціях та устрої обернулися розходженням у трактуванні прав і вольностей. Для козаків вони були «даровані Богом», для царського уряду статус України був «результатом Государева пожалования, снизошедшего до челобития новых холопушек. Царь дал, царь может и взять» [1, с. 146].

У сюжетах про Мазепу, так само як і в попередніх про Руїну, знову спостерігаємо застосування категорій «вірність-зрада». Антиросійській політиці гетьмана і козацької старшини протистояв народ, який «не поддержал изменника и оказал решительное сопротивление агрессору»; «[народные массы] отвернулись от предателя и остались верны России» [17, с. 207; 21, с. 249]. Хоча, варто відзначити, що на відміну від підручників 1990-х рр., у сучасних виданнях постаті гетьмана приділено менше уваги. У більшості випадків без зайвої емоційності та негачії, характерної для попереднього покоління дидактичної літератури, згадується про перехід Мазепи на бік шведського короля, що не допомогло шведам, бо не відбулося широкої підтримки населення [2, с. 23; 42, с. 51–55]. В одному із підручників 2009 р. зроблена спроба пояснити причини виступу Мазепи і зради гетьманів – наступників Хмельницького. Це, на думку авторів, відбувалося через скорочення автономних прав, позбавлення України рештки самостійності й порушення умов Переяславської ради [27, с. 115].

У сучасних підручниках Україна представлена також при характеристиці подій XIX – початку XX ст., що не було характерним для видань 1990-х рр. Подібна інформація виокремлена із трьох текстів, аналізованого комплексу навчальної літератури. Йдеться зокрема про етнічний склад народів Російської імперії, де українці склали більше 17 %. Українська тематика з'являється при опи-

сі національної політики російського уряду й польських повстань XIX ст. Відзначено, що українці (малороси) вважалися в Російській імперії росіянами, а їхня мова трактувалася царськими чиновниками як діалект і піддавалася впливам русифікації [14, с. 7]. Причому зауважено, що жителі Лівобережжя, тісно поєднані господарчими відносинами з Росією, швидко освоювали мову, традиції російської культури. Населення Правобережжя, яке історично було більше зв'язано з Польщею, «ревностно охранияло национальній язык и культуру, сопротивляясь проникновению в нее элементов русской культуры» [32, с. 109].

Подальші згадки про історію України в російських підручниках відносяться аж до початку XX ст. Українські справи розглядаються в контексті революційних подій 1917–1920-х рр. Ці сюжети з української історії подаються переважно як суто інформаційні ремарки без помітного емоційного забарвлення, хоч подекуди і не позбавлені певних оціночних суджень. У підручниках наголошується, що бездіяльність та слабкість Тимчасового уряду призвела до активізації політичного життя в національних окраїнах колишньої Російської імперії, у тому числі й в Україні, та стимулювали дедалі радикальніші сепаратистські прояви. Проти такої політики уряду, зокрема, виступили кадети і, на знак протесту проти проголошення автономії УНР, вийшли зі складу Тимчасового уряду. В автономній Україні діяли «буржуазно-націоналістичні» Центральна Рада, а також Директорія та уряд П. Скоропадського [18, с. 253; 19, с. 365; 25, с. 353].

Наступна сторінка української історії – голодомор 1932–1933 рр. згадується у переважній кількості російських вузівських та шкільних підручників з історії, в яких висвітлюється період XX ст. У таких випадках, як правило, виокремлюється три сюжети: причини голоду, територія поширення та наслідки (кількість загинлих). Серед причин автори вбачають природні катаклізми – засуха, недорід [31, с. 356], економічні фактори – «прорахунки в аграрній політиці» [6, с. 136], надмірний експорт [12, с. 358; 20, с. 365], чи навіть – «падение культуры земледелия и снижения интереса к сельскому труду» [16, с. 83]. Окремі автори наголошують на штучному характері голоду, свідомо організованого владою [4,

с. 136; 28, с. 567], і навіть як акт помсти Сталіна за опір колективізації [44, с. 378].

В усіх підручниках, де згадується тема голоду, наголошується на його поширенні на території Уралу, Поволжя, Кубані, України, Казахстану. Часто конкретизація території опускається, замінюючись визначенням «аграрні райони СРСР», «значна територія» та ін. В окремих випадках особливо наголошується на Україні, яка найбільше постраждала від голоду. Кількість жертв подається різна: від 750 тис. до 15 млн. по усій території СРСР без поділу на регіони. В окремих підручниках зазначено кількість жертв серед населення України, але з приміткою «за даними українських істориків».

Варто окреслити ще одну сторінку української історії, відображену, хоч і дуже фрагментарно, у проаналізованій дидактичній літературі. Це період II Світової війни, зокрема діяльності ОУН-УПА. Характеристика останньої подана в загальному контексті огляду колабораціоністських формувань на території Східної Європи. Зокрема, в одному з видань 2011 р. зроблено огляд таких організацій на теренах СРСР у період війни. Серед них згадано ОУН, а також подібні формування в Прибалтиці, Білорусі на Кавказі та РВВ А. Власова [11, с. 7]. В переважній більшості підручників ОУН-УПА – суто колабораціоністська організація, профашисти, що грали на русофобських настроях та лише формально вели війну на два фронти, зосереджуючись в основному на протистоянні з Червоною армією. Разом з тим робиться спроба зрозуміти підґрунтя антирадянських настроїв на новоприєднаних західних територіях СРСР, що зрештою призвело до збройної боротьби. Серед причин, зокрема, названо репресивну політику радянських властей до місцевого населення.

На тих сторінках підручників, де йдеться про кінець XX – початок XXI ст. український сегмент можна віднайти при характеристиці таких подій як розпад Радянського Союзу й утворення СНД, а також тлумаченні процесів на пострадянському просторі за останні 10–12 років. Розпад Союзу трактовано як глобальну подію, що мала в цілому негативні наслідки, у тому числі і для колишніх республік, які в неконституційний спосіб й стихійно звільнившись

від опіки центральної влади, так і не змогли здійснити справжнє національне відродження на своїх територіях [45, с. 315]. Для Росії з розпадом СРСР був втрачений шанс подвійного громадянства, яке б дало змогу захищати 25 млн. росіян, які опинилися тепер за кордоном у країнах СНД [15, с. 309]. Разом із тим, розпад Союзу спричинив міжнаціональні конфлікти, а російська армія проти своєї волі була втягнута в окремі із них. Втім, автори одного з підручників, наголошуючи на виваженості російської позиції в конфліктах на території СНД, зазначають: «трудно даже представить ситуацию, когда Россия начала бы предъявлять территориальные претензии к Казахстану, где живут русские, к Украине на Крым, Молдове на Приднестровье...» [4, с. 306–307].

Приділено увагу й т.зв. «кольоровим революціям» у країнах СНД – Україні, Грузії, Киргизстані. Ці події, на переконання авторів тих підручників, де вони описуються, були здійснені під впливом США та ЄС [8, с. 393], а переорієнтація на Захід змінила структури самої влади [5, с. 342]. Зокрема, зазначається, що у 2004 р. В. Януковича було позбавлено законної перемоги та ініційовано третій тур виборів, а після перемоги В. Ющенко спостерігалися масові виступи проти навчань НАТО, а також посилення ідеологічного й політичного тиску на російськомовне населення [5, с. 341–343].

Сучасні події в Україні 2013–2014 рр. в підручниках згадано лише побіжно, в контексті, який в цілому співзвучний тому, що транслують російські засоби масової інформації, тому не вважаємо потрібним заглиблюватися в деталі. Варто лише виділити два особливо рельєфні терміни, які присутні в текстах підручників – «тимчасово нелегітимна влада» та «возз'єднання Криму з Росією».

Аналіз комплексу дидактичної літератури Російської Федерації виявив, що українська історія рідко виступає самостійною складовою: її сюжети включені, як правило, в загальноросійський контекст як в територіальному плані, так стосовно певних подій, явищ, персоналій. Відомості про Україну присутні в епізодах, що стосуються спільних подій історичного минулого. Для російської історичної дидактики характерний свій набір історичних персоналій, подій, фактів української історії, інтерпретація й оцінка яких

докорінно різниться з тим, що маємо в усталеному українському національному наративі. При цьому спостерігається підвищена увага до декількох тематико-хронологічних блоків - до ранньомодерного часу, зокрема, подій доби Хмельниччини, історії Гетьманщини. Вочевидь, це є продовженням ще радянської історіографічної традиції. Наразі також простежуються дві тенденції у висвітленні українських сюжетів в підручниках. Так, деякі автори продовжують оцінювати події, явища, персоналії української історії в межах категорій «вірність-зрада», а інші намагаються застосовувати такі підходи, які б враховували нові виклики та сучасні реалії (втім, часто вони лише повторюють ті твердження і висновки, які транслюють засоби масової інформації, або ж які викладені у текстах відверто пропагандистського характеру).

1. *Андреев И.А.* История России с древних времен до конца XIX века. 10 кл. / И.А. Андреев, И.Н. Данилевський, В.В. Куриллов - М., 2007.
2. *Андреев И.Л.* История России: конец XVII - XVIII век. 8 класс / И.Л. Андреев, Л.М. Ляшенко. - М., 2016.
3. *Арсентьев Н.М.* История России. 7 класс. Часть 2. / Н.М. Арсентьев., А.А. Данилов. - М., 2016.
4. *Волобуев О.В.* История России начало XX - начало XXI века. / О.В. Волобуев., С.П. Карпачев, П.Н. Романов. - М., 2016.
5. *Волобуев О.В.* История России XX в./ О.В. Волобуев. - М., 2004.
6. *Волобуев О.В.* История России XX- начало XXI в. 9 класс./ О.В. Волобуев, В.В. Журавлев, А.П. Ненароков, А.Т. Степанищев.- М., 2014.
7. *Гумилев Л.Н.* От Руси до России. Очерки по русской истории 8–11 класс: пособие для общеобразовательных учебных заведений / Л.Н. Гумилев. - М., 1996.
8. *Данилов А.А.* История государства и народов России. XVI – XVIII вв.: учебник для 7 кл. Общеобразовательных учреждений / А.А. Данилов, Л.Г. Косулина. - М., 2003.
9. *Данилов А.А.* История России и мира. От родовых общин до национального государства (с древнейших времен до начала XVI в.) / А.А. Данилов, Л.А. Кузнецов. - М., 2013.

10. Данилов А.А. Косулина Л. История России XX–XXI в. – М., 2014.
11. Данилов А.А. Россия в XX–XXI веке : учебник для 9 класса / А.А. Данилов. – М., 2011.
12. Долуцкий И.И. Отечественная история XX век. Учебник для 10 кл средней школы. Ч.1 / И.И. Долуцкий. – М., 1998.
13. Журавлева О. Н. История России.10 класс. / О.Н. Журавлева, Т.И. Пашкова, Д.В. Кузин. – М., 2013.
14. Загладин Н.В. История России XX в. Учебник для 9 класса / Н.В. Загладин, С.Т. Минаев., С.И. Козленко, Ю.А. Петров. – М., 2011.
15. Загладин Н.В. История России XX – начало XXI в. 9 класс / Н.В. Загладин, С.Т. Минаев, С.И. Козленко. – М., 2014.
16. Измарик В.С. История России. 9 класс. / В.С. Измарик, О.Н. Журавлева. – М., 2013.
17. История Отечества. Учебник для 6–7 кл. 7-е изд. / А.А. Преображенский, Б.А. Рыбаков. – М., 2001.
18. История России (Россия в мировой цивилизации) : курс лекций / отв. редактор А.А. Радугин. – М., 2001.
19. История России IX–XX в. : пособие по отечественной истории для старшеклассников, абитуриентов и студентов / под ред. М.М. Шумилова, С.П. Рябикина. – СПб., 1997.
20. История России IX–XX в. : пособие по отечественной истории для старшеклассников, абитуриентов и студентов / под ред. М.М. Шумилова, С.П. Рябикина. – 5-е изд., испр. и доп. – СПб., 1997.
21. История России с древних времен до 1861 года : учебник для вузов / Н.И. Павленко, И.А. Андреев, В.А. Федоров. – 4-е изд. – М., 2007.
22. История России с древних времен до конца XVII в. / А.П. Новосельцев, А.Н. Сахаров, В.И. Буганов, В.Д. Назаров ; отв. ред. А.Н. Сахаров, А.П. Новосельцев. – М., 1997.
23. История России. Ч. 1–2. / под ред. А.Н. Торкунова. – М., 2016.
24. История Руси с древнейших времен до Петра. Пособие для средней школы. – М., 1998.
25. История. Справочник абитуриента / С.В. Новиков. – М., 2001.
26. Касьянов Г., Смолій В., Толочко О. Україна в російському історичному дискурсі: проблеми дослідження та інтерпретації. – К., 2013.
27. Кацва Л.А. История Отечества: Справочник для старшеклассников и поступающих в вузы / Л.А. Кацва. – М., 2002.

28. Кацва Л.А. История России к.ХVI-ХVIII в. / Л.А. Кацва, А.Л. Юранов. – М., 2009.
29. Киселев А.Ф. История России с древнейших времен до XVI века. Учебник для 6 класса общеобразовательных школ / А.Ф. Киселев, В.П. Попов. – М., 2012.
30. Киселев А.Ф. История России с древнейших времен до XVII-ХVIII в./ А.Ф. Киселев, В.П. Попов. – М., 2013.
31. Курс Отечественной истории IX–XX веков. Основные этапы и особенности развития российского общества в мировом историческом процессе: Учебник для вузов / под ред. Л.И. Ольштынского. – 2-е изд, испр. и доп. – М., 2005.
32. Лазукова Н.Н. История Росии. 8 класс. / Н.Н. Лазукова, О.Н. Журавлева. – М., 2013.
33. Лубченков Ю.Н. История России XVII-ХVIII в. / Ю.Н. Лубченков., В.В. Михайлов. – М., 2013.
34. Никулина Н. Методика преподавания истории в средней школе. – Калининград, 2000. – С. 22–24.
35. Павленко Н.И. История России XVIII- XIX век. 10 класс / Н.И. Павленко, В.А. Твардовская. – М., 2007.
36. Павленко Н.И. История России с древнейших времен до к.ХVII в./ Н.И. Павленко, И.Л. Андреев. – М., 2008;
37. Перевезенцев С.В. История России XVI–ХVIII в. Учебник для 7 класса. / С.В. Перевезенцев, Т.В. Перевезенцева. – М., 2010.
38. Перевезенцев С.В. История России с древнейших времен до конца XVI в./ С.В. Перевезенцев, Т.В. Перевезенцева. – М., 2009.
39. Пчелов Е.В. История России XVI–ХVIII в. 7 класс/ Е.В. Пчелов. – М., 2012.
40. Сахаров А.Н. История России с древнейших времен до к. ХVIII в. 10 класс /А.Н. Сахаров. – М., 2013.
41. Сахаров А.Н. История с древнейших времен до конца XIX в. Учебник для 10 кл./ А.Н. Сахаров, Н.В. Загладин. – М., 2013.
42. Черникова Т.В. История России XVI–ХVIII в. 7 класс / Т.В. Черникова. – М., 2013.
43. Черникова Т.В. История России с древнейших времен до XVI в./ Т.В. Черникова. – М., 2009.
44. Чумаченко Э.Г. История России. 12 веков (IX–XX вв.) : учебное пособие / Э.Г. Чумаченко. – М., 2002.

45. Шестаков В.А. История России XX-XXI в./ В.А. Шестаков, М.М. Горинев, Е.Е. Вяземский. – М., 2014.

Батурина С. С. Образ «другого»: репрезентация украинской истории в российских учебниках

В статье представлен анализ дидактической литературы Российской Федерации периода 1993–2015 гг. – преимущественно школьных, а также вузовских учебников по истории. Проанализирована репрезентация украинской истории в учебниках, охарактеризованы основные тенденции и стереотипы в освещении украинского прошлого. Сделан вывод о том, что история Украины в дидактической литературе Российской Федерации не выступает самостоятельной категорией. Она не включена в контекст мирового или европейского исторического процесса, а рассматривается почти исключительно как составляющая национальной истории.

Ключевые слова: учебник, Российская Федерация, история Украины, историческая дидактика.

Baturina Svitlana. The Image of the “Other”: Ukrainian History Representation in Russian Textbooks

The article presents an analyze of the didactic literature of the Russian Federation of the current period 1990s-2015 – textbooks of history, analyses the presentation of Ukrainian history in textbooks and characterizes the main trends and stereotypes in showing Ukraine’s past.

The history of Ukraine in didactic literature of Russian Federation is not presented as a separate category. It is not included in the context of global or European historical process but it is seen almost exclusively as a part of national history.

Keywords: textbook, Russian Federation, history of Ukraine, historical didactics.